

לכתוב ולחתוך

קובי נסים משוחח עם מעין וצביקה שטרנפלד

במחשבה על דור המשך בשירה, עולה בדעתנו אבטיפוס של משורר צעיר המנסה להתרחק מן העץ או משורר המתהדר בשורשיו. המפגש שלי עם מעין וצביקה שטרנפלד, אב ובתו, מגלה מערכת יחסים שונה בתכלית מהדימוי.

מעין פרסמה באחרונה את **משמרות שפיות**, ספר שיריה הראשון. צביקה פרסם עשרה ספרי שירה. הוא נחשב "משורר למשוררים" במובן החיובי של המילה.

ק"נ: אחת השאלות השכיחות שמפנים למשורר היא ממתי הוא כותב שירים; אלא שבמקרה שלך מעין, אני יודע שהתחלה היתה בגיל הגן: "הסקריה על המקל בפה/ כמו מפתח למנעול/ אומרת מעין/ מפתח ללבך/ משוררת מתוקה." מתוך ספר השירים **בדו** (כתב אותו צביקה ב-15.6.85, כשלמעין טרם מלאו שלוש שנים).

מעין: (חייכנית) כן, הדוגמה הזאת מעלה את השאלה מהי כתיבת שיר. הבאת שיר של אבי. השיר מתבסס על אמירה שלי שאמנם היו בה איכויות פואטיות, אבל לא הייתי מודעת להן. הזיכרון הראשון שלי מהקתבת שיר, הוא מגיל שלוש בערך. חיכיתי עם אמא בתור לרופא השיניים שלה. היא קראה ואני השתעממתי. ידעתי שכשלאבא יש רעיון לשיר, כולנו מתגייסים לארגן לו דף ועט. אז הכרזתי "יש לי שיר" ואמי מיד התמסרה להכתבה. לפני שנים אחדות, אמי התקשרה והקריאה לי בטלפון "שיר", שהקתבתי לפני שמלאו לי שלוש. להולדת אחי: "היה האחד/ אז היה השני/ אז היה האחד לבדו/ הלך וכתב על עצמו". גדלתי בבית שסופגים בו שירה מגיל אפס.

צביקה: נכון, אבל אצל מעין זה נבע כבר אז, לא רק מאווירת הבית, אלא גם מכישרון, הן ביכולת המילולית והן במקוריות.

ק"נ: ניכר ממה שקראתי בשירים של שניכם, שהשירה של מעין מתאפיינת בשנינות מקורית מבחינת הפיוט או השימוש שבלשון. הנה

מה שכתבת בשיר הקצר - 'לאבא':
"חוט הטבור שפינינו הוא שורה של שיר/ אתה מתמיד ללמדני לכתב/
ולחתך."
זה הגד אישי או אמירה ארס-פואטית?

מעין: גם וגם. השיר מתייחס בדיוק לחיבור הזה, קשר אב-בת שבמרכזו הפואטיקה והעידוד לכתוב. הפואטיקה נבנתה מתוך הקשר והקשר נשען על השירה כשפה משותפת. ברמה האישית, השיר מדבר על האב כמי שמעודד נפרדות. חיתוך חבל הטבור מסמל נפרדות גם מן הבחינה הפסיכולוגיות.

ק"נ: ואולי יש כאן גם מן נחמה אירונית לאבא, על שלא ילד?

מעין: מסכימה איתך, הוא הוליד את המשוררת שבי ובנוסף יש כאן העניין של ההיפרדות שלי ממנו. חבל טבור זה מקור חיים שאתה נפרד ממנו.

ק"נ: את מדברת על קשר שירי עמוק ומפרה ובכל זאת בחרת בערך צלגוב כעורך. האם היה לצביקה תפקיד בעריכת השירים?

מעין: לאבי היה חלק משמעותי בעריכת שירי במהלך השנים, במועד קרוב יותר לכתבתם. זו אחת הסיבות שבחרתי בערך צלגוב הנפלא, כי חיפשתי עורך שיהיו לו פחות סנטימנטים לשירים כמות שהם. אמי היא זו שעזרה לי במהלך העריכה לזהות את המקומות שבהם הקול שלי, שהוא יותר נשי ורך, נבלע קצת בקולו של ערן, ולבחור מתוך מודעות.

צביקה: משמח אותי שלמעין יש קול אישי שלה ונפרד מזה שלי. אצלה אני מוצא יתר חדות וחיבור לעכשווי.

מעין: אני דווקא לא מסכימה לעניין החדות. הכתיבה שלי הרבה יותר ישירה. אצלך קיים שימוש רב בדמויות בדויות ובריאליזם פנים שיריים ואילו אני מרבה לכתוב בגוף שני וממקום מאוד חשוף.

ק"נ: זה המקום להזכיר את עניין העיסוק: שני הורייך הם פסיכולוגים ואת עצמך עוסקת בביבליותרפיה.

מעין: חלק מההנאה שלי מביבליותרפיה הוא מכך שהיא משיקה לשירה. ההקשבה למטופל מאוד דומה להקשבה לשיר. בשני המקרים מגוון המשמעויות, האסוציאציות וההקשרים לכל מילה הוא מאוד משמעותי. כל מפגש הוא טקסט מתהווה. קורה שבמסגרת הטיפול נוצרים טקסטים כתובים. זה מקצוע טיפולי והרבה פעמים אני מביאה לטיפול טקסטים שיכולים להוות כלי השלכתי נהדר. ככל שהטקסט פתוח לפרשנויות, כך יכול המטופל להשליך עליו יותר מעולמו.

ק"נ: אני מניח שהאמור גם לגבי שירך הראשון בקובץ: "כְּשֶׁנֶשְׁבֶּרֶת כּוֹס, היא מתעקשת / להרכיב / מהשברים / אגרטל" [בלי נקודה לחתום את הכתוב; ק"נ]

מעין: נכון. השיר הזה יכול לשמש לטיפול, בין השאר כי הוא פתוח. בשיר לא מסופר אם "היא" הצליחה להרכיב את האגרטל מחדש, ולכן חלק מהקוראים חוו אותו כאופטימי וחלקם נשאר עם תחושת הבלתי אפשרי. במהלך הטיפול המטופל יכול לבחור לאן לקחת את השיר. למטופל שלי לא הייתי באה עם שיר משלי. יש מגוון רחב של טקסטים לבחירה.

ק"נ: ניכר שעבורכם האמנות היא תוכן מרכזי בחיים. האם מוגזם יהיה לומר שהאמנות משמשת לכם כדת או תחליף דת?

צביקה: עבורי האמנות היא ממש דת, מרכז החיים. האמנות נותנת לחיים משמעות והם הופכים למרתקים יותר. חלק גדול מבחירותי

דָּרָךְ / שְׁהָאֲשֶׁר מְרִיעַ לְאַרְכָּהּ. (צביקה שטרנפלד. מתוך השיר 'תוכנה', בורן, הוצאת פרדס)
 "אֵין רוֹאִים / אֵת נִפְנוּף הַשָּׁנָא, / אֵין רוֹאִים / צְפוּר גְדוּמַת מְעוֹף" (מעין שטרנפלד. מתוך השיר 'איכה דבוק רגלי ציפור לעץ', משמרות שפיות, הוצאת פרדס)
 אומרים שהבדידות הקשה ביותר היא בדידותו של הפרט בתוך ההמון.

למעין בת הארבע-עשרה / צביקה שטרנפלד

אֵת זוֹכֶרֶת מְעִינִי?
 הֵיית בַּת חֲמֵשׁ וְסִפְרָתִי עַל אֲלֵתְרָמֹן,
 עַל אֲבִיו יִצְחָק שִׁכְתָּב אֵת "יֵשׁ לָנוּ תִישׁ",
 וּבַתוֹ תִּרְצָה.
 "אֲלֵתְרָמֹן הָיָה הַגְּדוֹל מִכָּלֵם",
 סִכְמָתִי.
 וְאֵת: "לֹא נִכּוֹן!
 הַבַּת שָׁלוּ, הַבַּת שָׁלוּ!"

שִׁירֶיךָ לֹא חֲסִים:
 "לְפַעֲמִים הִפְתִּילָהּ מְכֻלָּה אֵת הַפְּתִיל
 וְהִצְלָב מִחֲרִיב אֵת הַכְּנֶסֶיהָ שֶׁתִּחְתִּיר".

כְּבִישִׁים מְפִיחִים וּפְחָד.
 מוֹסְפֵי הַשִּׁירָה
 מְנַסִּים לְתַקֵּן אֵת חַיִּי.

כִּיצַד אֲכַסֶּה אֵת נוֹפִיֶךָ?
 הֵן לֹא אֶטֵל צְבָעִים
 מִהַמְּנַגֵּינֹת שְׁאֵחֶיךָ מְנַגֵּיִם.
 תִּנְיָהֵן עוֹדֵם תְּנִי חֶלֶב.

הִצְלָב שֶׁעַל הַכְּנֶסֶיהָ יוֹרֵד,
 נוֹטֵל מְטָאָטָא
 וּמְטָאָטָא.
 חִיכְכָּךְ סִהָר
 מְתַפְנֵק עַל גְּבוּ,
 מְרַפֵּךְ בְּקִצּוֹתָיו.

כתיבת שירה היא מעשה אינטימי בינך לבין עצמך. דווקא משום כך מסקרן לעקוב אחר הידברות בין משוררים שהם אב ובתו.

למדתי לצוף / מעין שטרנפלד

אֲבִי הִחְזִיק אוֹתִי עַל כְּפָיו
 וְאֲנִי פָּרַשְׁתִּי יָדַיִם.
 שִׁכְבְּתִי עַל הַמַּיִם כְּמוֹ יֵשׁוּ.
 אֲדוּהָ לְרֹאשִׁי
 וּבִידֵי נְעוּץ אֲשֶׁה.
 לֹא יִדְעָתִי שְׂמֵתִים צְפִים

במהלך החיים נבע מהעיסוק שלי באמנות ומרכזיותה בעיני. כמו דת - האמנות מבטיחה חיי נצח, היא כלי הנצחה בירי האמן. לפחות הנצחה זמנית לצאצאים.

מעין: בעיני האמנות (בדומה לאמונה הדתית) מספקת נחמה וביטחון, אך ההכוונה שלה היא שונה מזו של הדת והרבה יותר עדינה. התחום שאני יכולה לחשוב על האמנות בהקשר לדת, הוא בתחושת הערך המוסף וההתעלות שהיא מקנה לשוחריה, דוברי השפה של הביטוי האמנותי.

ק"נ: האם משתמע מכך שהאמנות היא צוואה רוחנית שלנו למי שאנחנו אוהבים?

צביקה: לא הייתי אומר זאת. באמנות יש חוויה המביאה לכך שהימים נדבקים אחד לשני, יש קשר, יש תוכן. זה מאפשר לך לחזור לעבר וממלא את החיים. וכאשר יש לך עבה, החיים מתחברים אצלך גם לעתיד.

ק"נ: האם ההתבטאות השירית שלכם היא גם כלי להתכתבות ביניכם? מעין: בהחלט. השירה מאפשרת התבטאות על סקאלה רגשית רחבה יותר, בין השאר באמצעות אמירות שאינן ישירות.

צביקה: מבחינתי אין התכתבות בינינו, יש אולי חילופי מחשבות. חוץ מזה, אנחנו מדברים ישירות, לא צריך להתכתב.

ק"נ: ו"התכתבות" עם אחרים?

צביקה: לגבי, זאת התכתבות רחבה ובכמה מישורים. למשל, התכתבות עם משוררים פולנים. המפגש הראשוני שלי היה עם שירתם בתרגומה לעברית וחשתי כלפיהם קרבה גדולה. אחרי שמישהו כתב שהושפעתי משירה פולנית, תהיתי איך בכלל יכולתי להיות "מושפע" ממי שטרם קראתי. כעבור שנים הבנתי זאת. הפולנית היא שפת האם שלי. עליתי ארצה בגיל שנתיים, ובילדותי שמעתי פולנית בבית, גם שירה פולנית לילדים. השייכות היא חלק מהמאבק הכמעט סיויפי מול הבדידות האנושית והשירה היא אחד האמצעים במאבק. בסופו של דבר, ברור לי שאני לא פולני אלא ישראלי.

ק"נ: צביקה, מה מאפיין את השירה הפולנית ביחס לשירה העברית?

צביקה: יש בה הרבה מאוד הומור, מה שלטעמי אין די ממנו בשירה העברית. זה הומור מורכב. דבר נוסף הוא השתייכותם החברתית של המשוררים הפולנים. החברה הפולנית מפוצלת בין שכבה עבה של המון גס לבין שכבות דקות שיש להן תרבות מעודנת. המשוררים משתייכים ברובם לשכבות המעודנות האלה שיש להן שפה תרבותית ומחויבות להיסטוריה. אולי זה לא פוליטיקלי-קורקט לשבח את זה כיום.

ק"נ: ובכל זאת אינך נרתע; תוכל להביא דוגמה?

צביקה: קח למשל את השיח הפולני על ויסלבה שימבורסקה. היא מוצגת כמי שבאה ממשפחה אריסטוקרטית, והכוונה היא בסך הכל לציין שמדובר במשפחה מאוד משכילה.

ק"נ: מעין, לא בחרת בשם ספרותי ואת מפרסמת תחת שם המשפחה שלך שהוא גם שם אבך.

מעין: לטוב ולרע זה גם שם המשפחה שלי. לוותר, זה לוותר על חלק מעצמי.

צביקה: אהבתי, כי זה אומר שהיא מרגישה מספיק נפרדות וביטחון במקומה.

ולסיום:

"לְמַדְתִּי לֹא לְצַפּוֹת / לְצַפוּר פּוֹרְחַת מְנַצֵּן / וְלֹא לְמַרְפְּקֵי עֵנָק / הַמְּפִלְסִים